

การพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้เพื่อขออนุญาตออกเอกสารสิทธิตามกฎหมายที่ดิน¹

นฤมล แซ่อึ้ง²

จากการศึกษาเกี่ยวกับการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้เพื่อขออนุญาตออกเอกสารสิทธิ ตามกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ประมวลกฎหมายที่ดิน กฎกระทรวง ฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) ออกตามความออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 และระเบียบ คำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับที่ดิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับมาตรการทาง กฎหมายของการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้และ ความเข้าใจว่า การขออนุญาตโฉนดที่ดินในเขตป่าไม้ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์กระบวนการพิสูจน์สิทธิการ ครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้และต้องไม่ใช่ที่ดินที่ต้องห้ามมิให้ออกโฉนดที่ดิน และต้องเป็นผู้ที่ ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินโดยชอบด้วยกฎหมายจึงจะมีสิทธิขออนุญาตโฉนดที่ดินได้ แต่สำหรับที่ดินที่ ยังไม่มีบุคคลใดได้สิทธิมาตามกฎหมายถือเป็นป่าไม้ซึ่งเป็นของรัฐด้วยต้องห้ามมิให้เข้ายึดถือครอบครอง ผู้ใด ฝ่าฝืนต้องรับโทษ ในทางปฏิบัติเกิดปัญหา เนื่องจากมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับมีการแก้ไขหลายครั้ง มีขั้นตอนที่ซับซ้อน มีหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายหลายหน่วยทับซ้อนกัน ก่อความไม่สะดวกและสับสนแก่ ประชาชน เกิดเป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยงานรัฐ และประชาชนในหลายพื้นที่นานหลายสิบปี แม้ว่ารัฐพยายาม แก้ไขปัญหา แต่ไม่ทันต่อความเดือดร้อนของประชาชน และหลายกรณีไม่อาจตอบประชาชนได้ว่านอกจาก กฎหมายที่หน่วยงานรับผิดชอบแล้วจะต้องดำเนินการตามกฎหมายอื่นใดอีกบ้าง

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้ทำการศึกษาปัญหามาตรการทางกฎหมายของการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้เพื่อขอออกเอกสารสิทธิตามกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ประมวลกฎหมายที่ดิน กฎกระทรวงฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) ออกตามความออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 และระเบียบ คำสั่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับที่ดิน พบว่ายังมีข้อบัญญัติของกฎหมายที่ส่งผลให้เกิดปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง การพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้เพื่อขออนุญาตออกเอกสารสิทธิตามกฎหมายที่ดิน โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนกพร สุมนะเศรษฐกุล และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คนพร จิตต์จริงเกียรติ และรองศาสตราจารย์ ดร.พันธ์เทพ วิฑิตนันทน์

²นักศึกษาริษฎาโท หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสงขลา)
คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประการแรก คือ ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้ มีปัจจัยหลายประการที่ไม่สามารถควบคุมได้ เนื่องจากต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยหลักเกณฑ์ของกฎกระทรวง ฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) กำหนดให้คณะกรรมการตรวจสอบที่ดิน ตรวจสอบว่าที่ดินที่ขออนุญาตเอกสารสิทธิมีอาณาเขตติดต่อ คาบเกี่ยว หรืออยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์หรือไม่ มีหลักฐานว่าผู้ที่ได้ครอบครองและทำประโยชน์ที่ดินดังกล่าวมาก่อนวันที่ทางราชการกำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์หรือไม่ โดยให้ตรวจสอบจากเอกสารหลักฐานซึ่งประกอบด้วย คำขออนุญาตเอกสารสิทธิ, หลักฐานเกี่ยวกับที่ดิน, รายงานผลการรังวัด และสำเนาระวางแผนที่บริเวณตำแหน่งแปลงที่ดินที่มีการรังวัด โดยเมื่อตรวจสอบจากเอกสารหลักฐานผลการรังวัดของสำนักงานที่ดินแล้วปรากฏ ว่าที่ดินที่นำมาของพิสูจน์สิทธินั้น มีอาณาเขตคาบเกี่ยว หรืออยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ก็จะต้องดำเนินการตามมาตรา 56/1 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน และสำนักงานที่ดินที่รับคำขอส่งผลการรังวัดพร้อมตำแหน่งที่ดินผ่านจังหวัดให้กรมที่ดินตรวจสอบกับระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศ และเมื่อคณะกรรมการตรวจสอบที่ดินได้ทำการพิจารณาและตรวจสอบเสร็จแล้ว ให้รายงานผลการตรวจสอบต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อทราบหรือเพื่อพิจารณาส่งการต่อไป แต่เมื่อนำมาปฏิบัติจริงกลับพบว่า กรรมการที่เป็นผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ จะต้องมีการลงพื้นที่เพื่อไปตรวจสอบตำแหน่งของที่ดินทุกแปลง ทั้งที่สามารถตรวจสอบตำแหน่งของที่ดินจากหลักฐานการรังวัดของสำนักงานที่ดิน และหลักฐานเกี่ยวกับที่ดินได้ทันที จึงทำให้ต้องใช้เวลาค่อนข้างมากในการประสานงานหลายฝ่าย และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทำให้เป็นสาเหตุและปัจจัยหนึ่งที่สำนักงานที่ดินที่รับเรื่องในแต่ละจังหวัดไม่สามารถควบคุมหรือกำหนดระยะเวลาในการดำเนินการให้อยู่ในกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดได้ ส่งผลให้บุคคลผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินในเขตป่าไม้ ไม่สามารถได้รับเอกสารสิทธิตามกำหนดเวลาที่ควรจะได้รับ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการพิจารณาออกเอกสารสิทธิ และเป็นการเพิ่มภาระให้กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

โดยเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมาย Real Property Act 1900 มาตรา 33 ของประเทศออสเตรเลีย นายทะเบียนที่ดินจะเป็นผู้สอบสวนและพิจารณาเอกสารหลักฐาน เมื่อตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดแล้วจะดำเนินการออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้แก่เจ้าของที่ดินได้เลย และกฎหมาย Grundbuchordnung 1897 มาตรา 3 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยศาลท้องถิ่นเป็นผู้มีอำนาจไต่สวนสิทธิในที่ดินของประชาชน แล้วนำคำสั่งศาลไปจดทะเบียนต่อนายทะเบียนที่ดิน และเมื่อได้จดทะเบียนแล้วกฎหมายจะรับรองว่าสิทธิในที่ดินที่ได้จดทะเบียนแล้วเป็นสิทธิที่ถูกต้อง ดังนั้นกระบวนการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้ของประเทศไทยจึงเป็นแนวทางปฏิบัติที่กำหนดขึ้นสำหรับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานที่ดินเท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้บังคับกับคณะกรรมการตรวจสอบที่ดินจากหน่วยงานอื่นตามที่กำหนดไว้ในข้อ 10 กฎกระทรวงฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบเขตพื้นที่อนุรักษ์แห่งละหนึ่งคน เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดหรือเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสาขา ปลัดอำเภอ ซึ่งนายอำเภอท้องที่มอบหมาย และกรรมการอื่นตามที่

เห็นสมควร ในกรณีที่พื้นที่อนุรักษ์อาจมีการทับซ้อนกัน ให้แต่งตั้งผู้แทนหน่วยงานที่มีการทับซ้อนกันทุกหน่วยงานเป็นกรรมการด้วย ทำให้การพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินเกิดความล่าช้า กว่าที่จะดำเนินการแล้วเสร็จเพื่อเสนอความต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น ต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการที่ยาวนาน เนื่องจากต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผิดเจตนารมณ์ของกฎกระทรวงฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) ที่ต้องการกำหนดกระบวนการในการพิสูจน์สอบสวนการทำประโยชน์ และการตรวจสอบที่ดินให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และอำนวยความสะดวกและเพิ่มความรวดเร็วแก่ประชาชนผู้ยื่นคำขอออกเอกสารสิทธิ เพื่อนำไปสู่การออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้กับบุคคลผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินต่อไป

ประการที่สอง คือ ปัญหาเกี่ยวกับการแจ้งหลักฐานการแจ้งการครอบครอง (ส.ค.1) จากเดิมนโยบายของรัฐได้กำหนดให้ผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ และไม่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน สามารถแจ้งการครอบครองที่ดินต่อนายอำเภอท้องที่ภายใน 180 วัน โดยจะให้นำหลักฐานการแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) ไปดำเนินการขอออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินในภายหลัง หนังสือแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) จึงเป็นเอกสารที่ผู้ครอบครองที่ดินยื่นต่อเจ้าพนักงาน เพื่อแสดงว่ามีที่ดินอยู่ในความครอบครองของตนก่อนวันใช้บังคับประมวลกฎหมายที่ดิน ผู้มีแบบการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) จึงมีสิทธินำมาขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ (น.ส.3 น.ส.3 ก. หรือ น.ส.3 ข) ตามพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 มาตรา 5 ได้ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า ไม่สามารถดำเนินออกเอกสารสิทธิในที่ดินให้กับผู้ที่แจ้งการครอบครองที่ดิน หรือมีหลักฐานการแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) ได้ทั้งหมด เนื่องจากหลักฐานการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) ที่นำมาขอออกโฉนดนั้นเป็นที่ดินที่อยู่ในประกาศเขตหวงห้ามในที่ดินซึ่งเป็นที่ดินเขตป่าไม้ที่ทับซ้อนกับที่ดินซึ่งเป็นของประชาชน ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วประชาชนได้อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นมาก่อนการหวงห้ามของรัฐเสียอีก ซึ่งทำให้ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิในที่ดินได้ หรือทำให้การออกเอกสารสิทธิที่ดินมีความยุ่งยาก เป็นผลให้ประชาชนต้องกลายเป็นผู้อยู่อาศัยในที่ดินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และถูกรัฐบังคับใช้กฎหมายจนถึงขั้นต้องถูกจับกุมดำเนินคดีให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง ตลอดจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินตามปกติสุขได้ ดังนั้นตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน ได้กำหนดให้เจ้าของที่ดินในขณะนั้นซึ่งไม่มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน คือ “โฉนดที่ดิน” (ตามประมวลกฎหมายที่ดิน โฉนดที่ดินให้หมายความรวมถึงโฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และตราจองที่ตราว่า “ได้ทำประโยชน์แล้ว”) สามารถแจ้งการครอบครองที่ดินต่อทางราชการได้ พนักงานเจ้าหน้าที่จึงไม่สิทธิปฏิเสธคำขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามหลักฐานการครอบครองที่ดิน (ส.ค.1)

³คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 890/2508.

โดยเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมาย Real Property Act 1900 มาตรา 33 ของประเทศออสเตรเลีย เปิดโอกาสให้ประชาชนที่เข้าไปทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐและเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์หรือมีสิทธิครอบครองในที่ดินนั้นและสามารถยื่นความประสงค์เพื่อขอหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินต่อนายทะเบียนที่ดิน ผู้ขอต้องนำส่งเอกสารเกี่ยวกับที่ดินที่ตนถือครองอยู่ให้แก่ นายทะเบียนทั้งหมดเท่าที่ดินมีอยู่เพื่อเป็นพยานหลักฐานในการยืนยันสิทธิของตน และนายทะเบียนที่ดินก็เป็นผู้พิจารณาออกเป็นหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินให้ได้ โดยกรรมสิทธิ์ในที่ดินต้องได้มาจากการขอกดทะเบียนเท่านั้น ดังนั้นบุคคลที่มีหลักฐานการครอบครองที่ดิน (ส.ค.1) สามารถนำมาขึ้นคำขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในเขตที่ดินป่าไม้ได้ ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่แจ้งจะต้องเป็นผู้ที่ครอบครอง และทำประโยชน์ในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ คือ ก่อนวันที่ 1 ธันวาคม 2497 โดยที่ดินแปลงนั้นต้องไม่มีหลักฐานสำคัญอื่น ๆ (ใบจอง ใบเหี้ยมย่ำ ตราจอง หนังสือรับรองการทำประโยชน์) และต้องแจ้งภายใน 180 วันนับแต่วันที่พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ (วันที่ 1 ธันวาคม 2497 - 29 พฤษภาคม 2498) เพราะหลักฐานแบบแจ้งการครอบครองที่ดิน (ส.ค. 1) ถือเป็นหลักฐานสำคัญในการออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินในเขตที่ดินป่าไม้ และให้ถือว่าเป็นสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย อันเป็นคุ้มครองสิทธิของราษฎรที่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ

ประการที่สาม คือ ปัญหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศ โดยมาตรา 56/1 แห่งตามประมวลกฎหมายที่ดิน トラไว้ว่าการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ถ้าเป็นที่ดินที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขี้ยวหรืออยู่ในเขตที่ดินของรัฐที่มีระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศ ต้องทำการตรวจสอบกับระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศฉบับที่ทำขึ้นก่อนสุดเท่าที่ทางราชการมีอยู่แล้วด้วยกระบวนกรอ่าน แปล ตีความภาพถ่ายทางอากาศ⁴ เพื่อตรวจสอบการครอบครองและทำประโยชน์ทุกกรณีก่อนการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน

โดยในทางปฏิบัติตามมาตรา 56/1 นั้นพบว่า การดำเนินการตรวจพิสูจน์อ่าน แปล ตีความภาพถ่ายทางอากาศ ต้องใช้พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องมีความรู้ เทคนิค ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ พิจารณาร่วมกับแผนที่ภูมิประเทศ แผนที่ดิน และข้อมูลอื่น ๆ พร้อมการสำรวจภาคสนามโดยใช้เข็มทิศและเครื่องมือหาค่าพิกัดด้วยสัญญาณดาวเทียมเพื่อตรวจสอบในพื้นที่จริงและแก้ไขรายละเอียดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ถูกต้องตามปี พ.ศ. ที่ต้องการพิสูจน์สิทธิครอบครองและการทำประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้ของบุคคลมาก่อนหรือหลังจากการเป็นที่ดินของรัฐ ซึ่งการพิสูจน์ด้วยภาพถ่ายทางอากาศนั้นมีข้อเสียเปรียบ คือ มาตราส่วนของภาพถ่ายทาง

⁴ใบทอง รัตนขจิตวงศ์, ปัญหาการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในที่สาธารณประโยชน์ตามมาตรการของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ (กบร.): ศึกษากรณีที่มีการร้องเรียนต่อผู้ตรวจการแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 2563), หน้า 55-59.

อากาศ ณ จุดต่าง ๆ ไม่เท่ากัน เนื่องจากความเอียงของแกนกลิ้งถ่วงรูปทางอากาศ ขณะทำการบันทึกและความคลาดเคลื่อน เนื่องจากความสูงของภูมิประเทศ ตำแหน่งของรายละเอียดและความสูงของจุดใด ๆ บนรูปถ่ายทางอากาศ เป็นค่าที่หาได้อย่างประมาณเท่านั้น ทำให้รายละเอียดที่สำคัญบางชนิด บนภาพถ่ายทางอากาศอาจถูกบ่งได้ทำให้มองไม่เห็นรายละเอียดนั้น ๆ ได้ เช่น อาคาร หรือเส้นทางในบริเวณป่าสูงทึบ และการหาความสัมพันธ์ด้านความสูง-ต่ำของพื้นที่ภูมิประเทศไม่สามารถตรวจรู้ได้ ถ้าปราศจากเครื่องมือช่วย เช่น กล้องมองภาพสามมิติ เป็นต้น ประกอบกับเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูล มีอายุการใช้งานมากกว่า 10 ปี จึงมีผลทำให้ข้อมูลในการจัดเก็บบางส่วนเสียหาย ผลจากการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศอาจยังไม่สามารถนำมาเป็นพยานหลักฐานได้ ดังนั้น หากกระบวนการอ่าน แปล ตีความภาพถ่ายทางอากาศใช้ระยะเวลานาน ย่อมส่งผลให้ระยะเวลาของกระบวนการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินตามมาตรการของพนักงานเจ้าหน้าที่ยาวนานตามไปด้วย

ปัจจุบันจะเห็นว่าภาพถ่ายจากดาวเทียมของเอกชนมีรายละเอียดสูง รายละเอียดจุดภาพที่ละเอียดมากที่สุดที่ถ่ายด้วยมุมมองจากอวกาศสู่พื้นผิวโลก ข้อมูลจากภาพถ่ายจากดาวเทียมที่ได้จากการสำรวจทรัพยากรจึงถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัยและการที่ดาวเทียมบันทึกภาพตามเวลาการโคจรที่กำหนด ทำให้ได้รับข้อมูลที่ทันสมัยตามช่วงเวลา สามารถที่นำไปใช้ประโยชน์ผสมผสานกับข้อมูลอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน เช่น การจำแนกชนิดป่าไม้ต่าง ๆ พรรณไม้ป่าชายเลน สวนป่า การหาพื้นที่เพาะปลูก พืชเศรษฐกิจต่าง ๆ ผู้ศึกษามีความเห็นว่าการนำข้อมูลของภาพถ่ายดาวเทียมมาใช้ในการพิสูจน์สิทธิครอบครองและการทำประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่พิพาทหรือในเขตที่ดินของรัฐ เพราะมีรายละเอียดสูง จะช่วยให้การพิสูจน์สิทธิครอบครองเป็นไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว มากขึ้น เพราะองค์ประกอบแต่ละอย่างที่ได้จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียมนี้ สามารถที่จะช่วยระบุสิ่งที่ต้องการจำแนกได้ง่ายมากขึ้น เพราะวัตถุต่าง ๆ มักจะมีจุดสังเกตหรือลักษณะเฉพาะตัวตามแต่ละองค์ประกอบ เช่น สนามบิน แปลงนา เขื่อนขนาดใหญ่ที่มีรูปร่างที่ชัดเจนหรือสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติกับที่มนุษย์สร้างขึ้นก็จะมีแบบรูปการวางตัวที่แตกต่างกันออกไป หรือแม้กระทั่งจำแนกชนิดพืชในพื้นที่เกษตร ลักษณะการเพาะปลูกที่แตกต่าง กันของพืชแต่ละชนิด เช่น ข้าว มีคันนาที่ชัดเจน เกษตรกรมีการผันน้ำเข้านาสำหรับการเพาะปลูกที่สามารถเห็นได้ชัดเจนจากภาพถ่ายจากดาวเทียม อ้อย ที่มีการปลูกบนที่ดอน มีระยะห่างระหว่างต้น ปลูกเป็นแถวที่แน่นอน เป็นต้น

ประการที่สี่ คือ ปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนมือในเอกสารสิทธิที่ออกในพื้นที่เขตป่าไม้ โดยการขออนุญาตเอกสารสิทธิในเขตป่าไม้ จะต้องมียกฐานะการแจ้งการครอบครอง (ส.ค. 1) หรือได้ออกใบจอง, ใบเหี่ยยบยา, ตราจอง ไว้ก่อนการสงวนหรือหวงห้ามที่ดินนั้น พนักงานเจ้าหน้าที่จึงสามารถดำเนินการออกโฉนดที่ดินให้แก่ผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินดังกล่าว เป็นการเฉพาะรายตามมาตรา 59 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินได้ และกำหนดเงื่อนไขการครอบครองที่ดินในเขตพื้นที่ป่าไม้ของประชาชนที่ได้รับการตรวจสอบพิสูจน์การครอบครองที่ดินแล้ว ห้ามมิให้ทำการบุกรุกพื้นที่ป่าใหม่ หรือขยายพื้นที่เพิ่มเติม หรือกระทำการอันเป็นการ

ทำลายหรือกระทบกระเทือนต่อการรักษาป่าและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนห้ามซื้อขายที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมาย หรือห้ามเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ครอบครอง หากเจ้าหน้าที่ตรวจพบต้องดำเนินการตามกฎหมายอย่างเฉียบขาดตามที่กฎหมายกำหนด เพราะรัฐมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาที่ดินที่ให้คงกรรมสิทธิ์อยู่ในมือของเกษตรกรตลอดไป หรือถ้ามีการหมุนเวียนเปลี่ยนมือ (Circulation Changed) ก็ให้เปลี่ยนมือกันอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มของเกษตรกรเท่านั้น เพื่อให้ที่ดินเป็นสิทธิการเกษตรของประชาชนโดยแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาในการพิจารณาการห้ามโอนที่ดินที่ผู้มีสิทธิในที่ดินได้รับตามกฎหมาย มีการกำหนดไว้ในมาตรา 58 ทวิ วรรคห้า แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ได้แก่ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2155/2537⁵ และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6132/2537⁶ ที่ดินพิพาทเป็นที่ดินมีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3 ก.) มีข้อกำหนดห้ามโอนภายใน 10 ปี นับแต่วันที่ได้รับหนังสือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน เพื่อควบคุมมิให้มีการเปลี่ยนแปลงจากผู้รับโฉนดที่ดินไปเป็นของบุคคลอื่นจนกว่าจะพ้นกำหนดระยะเวลาห้ามโอน เพื่อป้องกันการซื้อขายพื้นที่ป่าไม้ การเปลี่ยนมือเข้าครอบครองพื้นที่ป่าไม้เพื่อทำธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท และทำการเกษตรแปลงใหญ่ เป็นต้น

ดังนั้น ควรมีการควบคุมสิทธิไม่ให้มีการเปลี่ยนสิทธิการถือครองให้แก่ผู้อื่น ยกเว้นตกทอดทางมรดกแก่ทายาท เพื่อเป็นการสกัดกั้นมิให้เกิดการบุกรุกที่ดินในเขตป่าไม้เพื่อนำมาขายต่อ และไม่มีนายทุนที่ครอบครองที่ดินจำนวนมากโดยไม่ได้ทำประโยชน์ด้วยตนเอง จึงเห็นได้ชัดว่าเป้าหมายสำคัญของการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้เพื่อขอออกเอกสารสิทธินั้น เพื่อให้ประชาชนมีความเท่าเทียมด้านสิทธิและการถือครองที่ดินแล้ว ยังสามารถยืดระยะเวลาการถือครองทำประโยชน์ในที่ดินให้ได้นานและมีความมั่นคงมากขึ้นจากการมีที่ดินเป็นของตนเองในการทำมาหากินและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย สร้างรายได้เพื่อให้สามารถดำรงชีพ ทำมาหากินในที่ดินดังกล่าวได้ อีกทั้งเป็นการลดความขัดแย้งในทางปฏิบัติและความไม่เป็นธรรมกับบุคคลที่ครอบครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้อย่างถูกต้อง จากการที่หน่วยงานของรัฐเข้ามาควบคุมและจัดการทรัพยากรป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยการประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี หรือลักษณะอื่นใด ทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินและอยู่อาศัยของประชาชนซึ่งได้ผ่านกระบวนการพิสูจน์สิทธิครอบครองในที่ดินแล้ว จึงจำเป็นต้องหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับเงื่อนไขการครอบครองที่ดินที่ได้จากการพิสูจน์สิทธิไปใช้ในทางมิชอบ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และทำให้ผู้ได้มาซึ่งสิทธิในที่ดิน เกิดความรักความหวงแหนในที่ดินของตนเอง มีแรงจูงใจที่จะปรับปรุงและพัฒนาที่ดินเพื่อให้เกิดความมั่นคงตามหลักกรรมสิทธิ์แก่ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน และสืบทอดเป็นมรดกไปยังลูกหลาน

⁵คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2155/2537.

⁶คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6132/2537.

ดังนั้นแล้วเพื่อให้การพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้เพื่อขอออกเอกสารสิทธิตามกฎหมายที่ดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเหมาะสม ตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เกิดความเป็นธรรมต่อทุกฝ่ายและประชาชนสามารถตรวจสอบกระบวนการทำงานได้ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตป่าไม้ เดิมกฎกระทรวงฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) ออกตามความในพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ได้บัญญัติวิธีการพิสูจน์การครอบครองทำประโยชน์ที่ดินในเขตป่าไม้ไว้ ดังนี้

ข้อ 10 เมื่อได้พิสูจน์สอบสวนการทำประโยชน์แล้ว ปรากฏว่าได้มีการครอบครอง และทำประโยชน์ตามสมควรแก่สภาพที่ดินในท้องถื่น ตลอดจนสภาพของกิจการที่ได้ทำประโยชน์ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการดังนี้

(1) ประกาศการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้ทราบมีกำหนดสามสิบวัน ประกาศนั้นให้ปิดไว้ในที่เปิดเผย ณ สำนักงานที่ดินแห่งท้องที่ซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ สำนักงานเขตหรือที่ว่าการอำเภอแห่งท้องที่ซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ สำนักงานเทศบาลหรือที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหรือที่ทำการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษแห่งท้องที่ซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ และที่ทำการกำนันแห่งท้องที่ซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ แห่งละหนึ่งฉบับ

(2) ถ้าปรากฏว่าที่ดินที่พิสูจน์สอบสวนการทำประโยชน์ไม่อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ และเป็นที่ดินที่สามารถออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ตามที่กำหนดไว้ในข้อ 5 และไม่มีผู้คัดค้านภายในกำหนดเวลาที่ประกาศตาม (1) ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ให้ได้

(3) ถ้าปรากฏว่าที่ดินที่พิสูจน์สอบสวนการทำประโยชน์อยู่ในระวางรูปถ่ายทางอากาศที่ใช้ออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ซึ่งมีพื้นที่อนุรักษ์และยังไม่ได้กำหนดแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ หรือกรณีที่กำหนดแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์แล้ว แต่ที่ดินที่ขอออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์มีอาณาเขตติดต่อกับเกี่ยว หรืออยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบที่ดิน เพื่อทำการตรวจสอบ ที่ดิน ดังนี้

(ก) ในกรณีที่ปรากฏว่าที่ดินที่ขอออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ไม่มีส่วนหนึ่งส่วนใดรุกล้ำเข้าไปในเขตพื้นที่อนุรักษ์ และเป็นที่ดินที่สามารถออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ตามที่กำหนดไว้ในข้อ 5 และไม่มีผู้คัดค้านภายในกำหนดเวลาที่ประกาศตาม (1) ให้รายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อทราบ และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการตาม (2) ต่อไป

(ข) ในกรณีที่ปรากฏว่าที่ดินที่ขอออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ มีอาณาเขตคาบเกี่ยวหรืออยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ให้ตรวจสอบตามมาตรา 56/1

(ค) ในกรณีผลการตรวจสอบตามมาตรา 56/1 ปรากฏว่าเป็นที่ดินที่มีการครอบครองและทำประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายมาก่อนวันที่ทางราชการได้กำหนดให้ที่ดินนั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์และไม่มีผู้คัดค้านภายในกำหนดเวลาที่ประกาศตาม (1) ให้เสนอผลการตรวจสอบดังกล่าวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดว่า เป็นผู้มีสิทธิในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ทางราชการได้กำหนดให้ที่ดินนั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์และสั่งการให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการ

ตาม (2) ต่อไป แต่หากผลการตรวจสอบตามมาตรา 56/1 ปรากฏว่าเป็นที่ดินที่มีการครอบครองและทำประโยชน์ ภายหลังจากวันที่ทางราชการได้กำหนดให้ที่ดินนั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ให้เสนอผลการตรวจสอบดังกล่าวและความเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัดว่า ไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่จะพิจารณาออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ และสั่งการให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจต่อไป

คณะกรรมการตรวจสอบที่ดินตาม (3) ประกอบด้วย ผู้แทนหน่วยงานที่รับผิดชอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ แห่งละหนึ่งคน เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดหรือเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสาขา ปลัดอำเภอ ซึ่งนายอำเภอท้องที่ มอบหมาย และกรรมการอื่นตามที่เห็นสมควร ในกรณีที่พื้นที่อนุรักษ์อาจมีการทับซ้อนกันหลายเขตพื้นที่และต่างหน่วยงานกัน ให้แต่งตั้งผู้แทนหน่วยงานที่มีการทับซ้อนกันทุกหน่วยงานเป็นกรรมการด้วย ทั้งนี้ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการให้เป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการ พ.ศ. 2526 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาข้อ 10 (3) ของกฎกระทรวงฉบับที่ 59 (พ.ศ. 2566) ออกตามความในพระราชบัญญัติ ให้ใช้ประมวลกฎหมาย ที่ดิน พ.ศ. 2537 ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในกฎหมายเพื่อให้เกิดความสอดคล้อง และเหมาะสมกับปัจจุบันควรเพิ่มเติมกฎหมาย ดังนี้

(ง) ในกรณีที่ปรากฏว่าที่ดินที่ขออนุญาตออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์มีอาณาเขตคาบเกี่ยว หรืออยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ และมีการยื่นหลักฐานในการขออนุญาตออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ หากเชื่อได้ว่าเอกสารที่ยื่นเป็นหลักฐานนั้น มีอยู่ก่อนการประกาศเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจสอบตามมาตรา 56/1 ในกรณีที่ผลการตรวจสอบตามมาตรา 56/1 ปรากฏว่าเป็นที่ดินที่มีการครอบครองและทำประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายมาก่อนวันที่ทางราชการได้กำหนดให้ที่ดินนั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์และไม่มีผู้คัดค้านภายในกำหนดเวลาที่ประกาศตาม (1) ให้คณะกรรมการตรวจสอบที่ดินเสนอผลการตรวจสอบดังกล่าวต่อผู้ว่าราชการจังหวัดว่า เป็นผู้มีสิทธิในที่ดินอยู่ก่อนวันที่ทางราชการได้กำหนดให้ที่ดินนั้นเป็นพื้นที่อนุรักษ์และสั่งการให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการตาม (2) ต่อไป แต่หากผลการตรวจสอบตามมาตรา 56/1 ปรากฏว่าเป็นที่ดินที่มีการครอบครองและทำประโยชน์ภายหลังจากวันที่ทางราชการได้กำหนดให้ที่ดินนั้น เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ให้เสนอผลการตรวจสอบดังกล่าวและความเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัดว่า ไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่จะพิจารณาออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ และสั่งการให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจต่อไป

2. ปัญหาการแจ้งหลักฐานการแจ้งการครอบครอง (ส.ค.1) ผู้ศึกษาพบว่า มาตรา 1 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ในเรื่องคำนิยามของ “สิทธิการครอบครอง” นั้น ไม่ได้นิยามไว้ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้ ควรบัญญัติกฎหมายในเรื่องการกำหนดคำนิยามของสิทธิการครอบครองเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 1 เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเหมาะสมกับการดำเนินงานในปัจจุบัน ควรแก้ไขกฎหมายโดยเพิ่มเติมนิยามมาตรา 1 ว่า “สิทธิการครอบครอง” หมายความว่า สิทธิที่ปรากฏตามกฎหมายกำหนดในฐานะเป็นเจ้าของโดยการทำ

ประโยชน์หรือการถือครอง โดยทางราชการจะออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ไว้ให้เป็นหลักฐาน ดังนี้
น.ส.3, น.ส.3 ก., น.ส.3 ข หรือ ส.ค.1

3. ปัญหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศ ผู้ศึกษาพบว่า เดิม มาตรา 56/1 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ที่แก้ไขเพิ่มเติม บัญญัติว่า “การออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ถ้าเป็นที่ดินที่มีอาณาเขตติดต่อกับเกี่ยวหรืออยู่ในเขตที่ดินของรัฐที่มีระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศ พนักงานเจ้าหน้าที่จะออกให้ได้ต่อเมื่อตรวจสอบกับระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศฉบับที่ทำขึ้นก่อนสุดเท่าที่ทางราชการมีอยู่แล้ว ว่าเป็นที่ดินที่สามารถออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ หรือตรวจสอบด้วยวิธีอื่น ทั้งนี้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด”

เมื่อพิจารณาข้อมูลประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 56/1 ที่แก้ไขเพิ่มเติมในกรณีที่ที่ดินมีเขตติดต่อกับเกี่ยวหรืออยู่ในเขตที่ดินของรัฐ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในกฎหมายมาตรา 56/1 ดังนี้

“การออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ถ้าเป็นที่ดินที่มีอาณาเขตติดต่อกับเกี่ยวหรืออยู่ในเขตที่ดินของรัฐที่มีระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศ พนักงานเจ้าหน้าที่จะออกให้ได้ต่อเมื่อตรวจสอบกับระวางแผนที่รูปถ่ายทางอากาศหรือระวางรูปถ่ายทางอากาศฉบับที่ทำขึ้นก่อนสุดเท่าที่ทางราชการมีอยู่แล้วหรือภาพถ่ายดาวเทียม ว่าเป็นที่ดินที่สามารถออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ได้ หรือตรวจสอบด้วยวิธีอื่นที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันและเป็นที่ยอมรับเป็นการสากล ทั้งนี้ ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด”

4. ปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนมือในเอกสารสิทธิที่ออกในพื้นที่เขตป่าไม้ ผู้ศึกษาพบว่า เดิมมาตรา 59 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ที่แก้ไขเพิ่มเติม บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินมาขอออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์เป็นการเฉพาะรายไม่ว่าจะได้มีประกาศของรัฐมนตรีตามมาตรา 58 แล้วหรือไม่ก็ตาม เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่พิจารณาเห็นสมควร ให้ดำเนินการออกโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ แล้วแต่กรณีได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ประมวลกฎหมายนี้กำหนด

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามวรรคหนึ่งให้หมายความรวมถึงผู้ซึ่งได้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินต่อเนื่องมาจากผู้ซึ่งมีหลักฐานการแจ้งการครอบครองด้วย”

เมื่อพิจารณาข้อมูลประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 59 ที่แก้ไขเพิ่มเติม ในประเด็นเรื่องขอออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินเฉพาะราย และการครอบครองต่อเนื่อง เพื่อลดความขัดแย้งในทางปฏิบัติและความไม่เป็นธรรมกับบุคคลที่ครอบครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้อย่างถูกต้อง จึงจำเป็นต้องหาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับเงื่อนไขการครอบครองที่ดินที่ได้จากการพิสูจน์สิทธิไปใช้ในทางมิชอบ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย มาตรา 59 โดยเพิ่มความในวรรคสาม ว่า “ภายในสิบปีนับแต่วันที่ได้รับโฉนด

ที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ห้ามมิให้บุคคลผู้ได้มาซึ่งสิทธิที่ดินในเขตป่าไม้ตามมาตรา
นี้โอนสิทธิที่ดินนั้นให้แก่บุคคลอื่น เว้นแต่เป็นการตกทอดทางมรดกหรือได้รับอนุญาตจากอธิบดี”

เอกสารอ้างอิง

ใบทอง รัตนขจิตวงศ์. ปัญหาการพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในที่สาธารณประโยชน์ตาม
มาตรการของคณะกรรมการแก้ไขปัญหามรดกที่ดินของรัฐ (กปร.): ศึกษากรณีที่มีการร้องเรียนต่อ
ผู้ตรวจการแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 2563.
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 890/2508.
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2155/2537.
คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6132/2537.